

Het jeugdstrafrecht kan meer van de ouders vergen

MR. GERARD DE JONGE

Het jeugdstraf(proces)recht betreft de ouders niet wezenlijk bij de afhandeling van strafzaken tegen hun zorgkinderen. In dit artikel wordt onderzocht op welke manier ouders op een zinvollere manier kunnen worden betrokken bij de afhandeling van jeugdstrafzaken dan thans het geval is. Daarbij wordt als uitgangspunt genomen, dat bestraffing van opvoedingsfouten een heilloze weg is omdat in dat geval niet alleen de kinderen maar ook nog eens hun ouders worden gecriminaliseerd. Het strafbare gedrag van kinderen kan beter worden beschouwd als een probleem dat door Justitie en ouders bij voorkeur gezamenlijk moet worden opgelost. Het huidige jeugdstraf(proces)recht biedt daartoe te weinig ruimte en dient te worden aangevuld met bepalingen die de opvoedingsverantwoordelijkheid van ouders activeren.

Met het verschijnen van de rapporten Jeugd en Gezin I en Jeugd en Gezin II van de hand van Junger-Tas in 1996, respectievelijk 1997, is de rol van de ouders in jeugdstrafzaken in het centrum van de belangstelling komen te staan.¹ In Jeugd en Gezin I wordt de maatschappelijke verantwoordelijkheid van ouders voor strafbaar gedrag van hun kinderen als volgt verwoord: 'Ouders hebben niet alleen ten aanzien van hun kinderen, maar ook ten behoeve van de gemeenschap een bepaalde taak te vervullen. Als de ouders die taak goed vervullen is de kans dat een kind later crimineel gedrag ontwikkelt aanzienlijk kleiner dan wanneer dat niet het geval is. Daarmee wordt een bijzonder grote verantwoordelijkheid op de schouders van ouders geladen. Sommigen hebben die taak aldus omschreven: een eerste noodzaak is dat ouders voldoende om het kind geven om te investeren in zijn opvoeding; in de tweede plaats behoren ze het gedrag van hun kind te begeleiden en te sturen; in de derde plaats is van belang dat ze afwijkend en delinquent gedrag herkennen; en tenslotte behoren ze hun kinderen te straffen als zij onaanvaardbaar en/of delinquent gedrag vertonen. Dat laatste betekent dat ze op consistente wijze niet gewelddadige, adequate en effectieve disciplinerings technieken behoren toe te passen.'²

Naast risicofactoren, die in het gedrag van het kind zelf gelegen zijn en naast sociaal-economische en omgevingsfactoren, lijkt de kwaliteit van de gezinsopvoe-

MR. GERARD DE JONGE

ding een doorslaggevende oorzaak te zijn van delinquent gedrag van kinderen. Als kwalitatieve factoren worden genoemd: een gebrekkig toezicht (door Junger-Tas één van de sterkste voorspellers van criminaliteit genoemd), criminaliteit van de ouders en van broers en zusters en een inconsistente disciplinerende, vooral als die gepaard gaat met schelden, bedreigen, slaan en schoppen. Maar ook extreem veel controle en discipline hangen samen, aldus dit rapport, met een grotere frequentie van delinquent gedrag: 'Te vaak, te streng en te hard straffen met gebruik van geweld lijkt delinquent gedrag zelfs te stimuleren.'³ Volgens Junger-Tas blijkt de interne gezinsdynamiek (de manier waarop de gezinsleden met elkaar omgaan; GdJ) aanzienlijk belangrijker dan de gezinsstructuur (de gezinssamenstelling; GdJ). Gezinsfactoren blijken volgens deze onderzoekster de krachtigste voorspellers van later delinquent gedrag en vooral de mate van toezicht, de mate en kwaliteit van discipline en de affectieve band tussen ouders en kind. Ouderfactoren zijn volgens haar bepalender voor de ontwikkeling van delinquent gedrag dan kindfactoren: 'Daarom zal een goed preventiebeleid niet kunnen volstaan met maatregelen die uitsluitend op het kind zijn gericht. *De rol van het gezin is dermate doorslaggevend, dat dit er altijd bij betrokken zal dienen te worden, wil men blijvende resultaten boeken.*' (cursivering GdJ)

In haar rapport Jeugd en Gezin 11 geeft Junger-Tas aan in welke gevallen zij dwingende interventie in de opvoedingssituatie geboden acht. Zij zegt daar: 'Tenslotte zouden meer preventieprogramma's voor adolescenten ontwikkeld moeten worden die zich op het snijvlak bevinden van vorming, educatie en strafrechtelijk optreden, zoals bijvoorbeeld de schoolopvang van voortijdige schoolverlaters (...). Gegeven het feit dat ouders de eerstverantwoordelijken zijn voor het gedrag van hun kinderen, zou men ook voor de ouders van deze adolescenten een gedegen aanbod van niet-vrijblijvende cursussen op het gebied van psychosociale problemen, alcohol en drugsgebruik en delinquent gedrag moeten ontwikkelen. Veel van deze ouders hebben een gevoel van machteloosheid en een aantal heeft de strijd met de kinderen al opgegeven. Opvoedingsondersteuning lijkt ook voor deze groep ouders zeker noodzakelijk.'⁴

De preventieplannen van Junger-Tas zijn in de pers en de vakbladen bepaald niet zonder kritiek gebleven. Pakes en Donker gaven in NRC-Handelsblad als hun mening te kennen, dat oudertrainingen en opvoedingscursussen onder dwang zinloos zijn. 'Als de psychologie ons toch iets geleerd heeft', aldus deze critici, 'is het dat weinig zoveel invloed heeft op het leereffect van een cursus als de motivatie om die cursus te gaan volgen. (...) Hulp geef je, straf leg je op. Het lijkt ons goed als dat zo blijft.'⁵ De adviseur Preventie, Jeugd en Sanctiebeleid van het ministerie van Justitie, de heer Boutellier, diende hen in diezelfde krant stevig van repliek. Volgens hem wisten Pakes en Donker niet waarover ze spraken. Hij stelde dat tussen de vrijwillige, meestal vrijblijvende hulpverlening en het justitiële ingrijpen een enorme kloof gaapt en dat er in dit grijze gebied gezinnen zitten die wel

✂ Tussen de vrijwillige, meestal vrijblijvende hulpverlening en het justitiële ingrijpen gaapt een enorme kloof.

hulp willen maar niet kunnen vinden. Zijns inziens dient er wel degelijk te worden nagedacht over de mogelijkheden om de meest problematische gezinnen te bereiken. Engelsman, directeur Jeugdbeleid bij het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (vws) liet publiekelijk weten dat hij de plannen van Junger-Tas te ver vond gaan, zeker nu er van een goede samenwerking tussen het ministerie van Justitie en het zijne geen sprake was.⁶ Vos meende dat deelname aan preventieprojecten strikt vrijwillig diende te blijven en dat Justitie zich daar buiten diende te houden.⁷ Hij kreeg weerwoord van Baartman, die onder verwijzing naar artikel 19 van het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind⁸ het in de daarvoor in aanmerking komende gevallen niet aanbieden van hulp aan ouders met het oogmerk het beschermen van belangen van kinderen en de samenleving formuleerde als schending van een aan die kinderen toekomend recht.⁹

Men kan veronderstellen, dat wanneer een kind wordt verdacht van of wordt veroordeeld voor het plegen van een strafbaar feit, zijn welzijn en vaak ook dat van anderen (de eventuele benadeelden) in het geding is en dat er op zijn minst een vermoeden kan ontstaan van falend ouderschap. Het jeugdstraf(proces)recht kan dan – mits daartoe toegerust – een instrument zijn waarmee in daartoe aanleiding gevende gevallen aan ouders opvoedingsondersteuning kan worden geboden met de bedoeling toekomstig strafbaar gedrag van hun kind te voorkomen en de actuele strafrechtelijk interventie op voor ouder en kind zinvolle wijze af te wikkelen. Het huidige jeugdstraf(proces)recht biedt daartoe onvoldoende mogelijkheden.

De ondergeschikte rol van de ouders in het huidige jeugdstrafprocesrecht

De rol van de ouders tijdens het onderzoek dat aan de behandeling ter zitting voorafgaat is uiterst beperkt. Als een jeugdige wordt aangehouden en voor verhoor wordt ingesloten dient, blijkens artikel 27, eerste lid van de Ambtsinstructie voor de Politie¹⁰, de politie zo spoedig mogelijk en uit eigen beweging een familielid of huisgenoot daarvan op de hoogte te stellen. Zolang een jeugdige als verdachte rechtens van zijn vrijheid is beroofd, is de ouder op grond van de artikelen 490 en 50 Sv bevoegd hem op de plaats van detentie te bezoeken en vrij met hem te spreken en te schrijven. De ouders hebben geen recht op aanwezigheid bij de verhoren van hun kind. Als een jeugdige in verzekering wordt gesteld of in voorlopige hechtenis wordt genomen kan op basis van artikel 493, derde lid Sv het ouderlijk huis worden aangewezen als plaats waar de vrijheidsbeneming ten uitvoer wordt gelegd. Er zijn geen gegevens bekend waaruit kan worden opgemaakt in welke mate er van deze mogelijkheid tot 'thuisdetentie' gebruik wordt gemaakt.

Als naar aanleiding van de inverzekeringstelling van een jeugdige in het kader van de zogenaamde vroeghulp door de Raad voor de Kinderbescherming of de jeugdreclassering aan de Officier van Justitie wordt gerapporteerd, zal de rapporteur als regel de ouders van de jeugdige om medewerking aan de rapportage vragen. Overweegt de Officier van Justitie een jeugdige te vervolgen, dan is hij ingevolge het bepaalde in artikel 494 Sv verplicht bij de Raad voor de Kinderbescherming inlichtingen over de persoon en de levensomstandigheden van de verdachte jeugdige vragen. Bij deze rapportage worden de ouders als informant betrokken.

Als in een jeugdstrafzaak tot het instellen van een gerechtelijk vooronderzoek wordt overgegaan, dan heeft de rechter-commissaris niet de verplichting om de ouders daarbij aanwezig te laten zijn.¹¹ De ouders ontvangen niet alleen afschriften van alle dagvaardingen, oproepingen, kennisgevingen, aanzeggingen of andere schriftelijke mededelingen aan hun minderjarig kind, maar worden ook persoonlijk tot bijwoning van de zitting¹² opgeroepen.¹³ Ze zijn echter niet wettelijk verplicht om aan zo'n oproep gevolg te geven. De kinderrechter kan evenmin hun medebrenging gelasten. De bedoeling van hun aanwezigheid ter zitting is, dat ze bij die gelegenheid zaken naar voren kunnen brengen die kunnen dienen 'tot verdediging' van hun kind. De feitelijke rol van de ouders op de terechtzitting is in de praktijk sterk afhankelijk van de manier waarop de kinderrechter hen bij de behandeling van de feiten en van de persoon van de dader betreft. De rechter is bevoegd om (op eigen initiatief, op vordering van de Officier van Justitie of op verzoek van de jeugdige zelf) de jeugdige buiten aanwezigheid van zijn ouders te horen (artikel 496, derde lid Sv). Andersom kan ook de jeugdige verdachte even de zittingzaal worden uitgestuurd, zodat de kinderrechter de ouders buiten diens tegenwoordigheid vragen kan stellen over zijn persoonlijkheid en levenswijze (artikel 497 Sv).

Zodra een verdachte, die volgens de bepalingen van het jeugdstrafrecht wordt berecht de achttienjarige leeftijd heeft bereikt, worden de ouders niet meer tot het bijwonen van de (niet openbare) zittingen uitgenodigd.

Aldus is de rol van de ouder in het jeugdstrafprocesrecht beperkt tot die van waarnemer en informant. Hij is geen procespartij. Het jeugdstrafprocesrecht betreft hem niet bij de oplossing van de problemen die door het strafbare gedrag van zijn kind zijn veroorzaakt. In die zin wordt de ouderlijke verantwoordelijkheid in het strafprocesrecht niet gehonoreerd.

Ook in het materiële jeugdstrafrecht, meer in het bijzonder in het jeugdsanctierecht, speelt de ouder een te verwaarlozen rol. Hij wordt daarin niet of nauwelijks aangesproken op zijn verantwoordelijkheid als opvoeder, hetgeen men toch zou mogen verwachten als aan de tenuitvoerlegging van jeugdsancties mede een pedagogische functie wordt toegeschreven.¹⁴ Kijkt men (met voorbijgaan aan de

✎ Het jeugdstrafprocesrecht betreft de ouder niet bij de oplossing van de problemen die door het strafbare gedrag van zijn kind zijn veroorzaakt. (...) De ouderlijke verantwoordelijkheid wordt in het strafproces niet gehonoreerd.

zgn. STOP-reactie¹⁵ voor 12-minners en de HALT-afdoening¹⁶) alleen naar de rol van de ouders bij de tenuitvoerlegging van de jeugdsancties die zijn opgesomd in artikel 77h Sr dan blijkt dat de ouders in dat verhaal niet voorkomen. Er is één, tamelijke onbetekenende uitzondering: als de rechter de straf van jeugdetentie of de maatregel van plaatsing in een inrichting voor jeugdigen (de zogenaamde PIJ-maatregel) oplegt, dan zegt art. 77v Sr dat de minister van Justitie bij zijn beslissing omtrent de plaats waar die straf of maatregel ten uitvoer moet worden gelegd moet letten op de wens van degene die het gezag over de desbetreffende jeugdige uitoefent. De ouderlijke opvoedingsverantwoordelijkheid wordt in de bijzondere bepalingen voor jeugdige personen in het Wetboek van Strafrecht compleet genegeerd.

Drie modellen voor het strafrechtelijk activeren van ouderlijke verantwoordelijkheid

De Leerplichtwet en de Arbeidstijdenwet, waarin ouders strafbaar zijn als hun kind spijbelt, respectievelijk op te jeugdige leeftijd arbeid verricht, leren ons dat in het Nederlandse strafrecht de figuur van de aansprakelijkheid van ouders voor tekortkomingen in zorgplicht niet onbekend is. In de genoemde wetten is die zorgplicht toegespitst op de verantwoording voor de educatie van hun kind en op de bescherming tegen economische exploitatie. Wat de huidige strafwetgeving anders dan in sommige andere landen niet kent is een algemene strafrechtelijke aansprakelijkheid voor ouders voor onrechtmatig gedrag van hun kinderen.

☞ **Wat de huidige strafwetgeving niet kent is een algemene strafrechtelijke aansprakelijkheid voor ouders voor onrechtmatig gedrag van hun kinderen.**

Als men vindt dat strafbaar gedrag van jeugdigen een legitieme aanleiding kan zijn om hun ouders aan te spreken op hun verantwoordelijkheid als opvoeders en als men van mening is dat het Nederlandse jeugdstraf(proces)recht zich te zeer concentreert op de verdachte en veroordeelde jeugdige als individu en te weinig rekening houdt met diens familiale context, dan kan het zinvol zijn om te bezien of het strafrecht een geschikt middel is om bij te dragen tot het activeren van de ouderlijke opvoedingsverantwoordelijkheid. Om de discussie daarover vorm te geven worden hieronder drie modellen ontwikkeld waarin de ouders strafrechtelijk kunnen worden aangesproken op opvoedkundig falen. Eerst wordt een model geschetst, dat als punitief kan worden betiteld en wel naar een voorbeeld uit de Verenigde Staten van Amerika. Vervolgens wordt een door dwang getypeerd model beschreven, waarna een derde, coöperatief model wordt ontwikkeld.

Een punitief model - directe strafbaarstelling van opvoedingsfouten

De meest vergaande reactie jegens ouders van kinderen die delicten plegen is het definiëren van zulk gedrag als opvoedingsfout van de ouders. De ouders wor-

den dan strafbaar gesteld wegens het niet vervullen van hun zorgplicht, die mede inhoudt dat zij hun kinderen van het plegen van strafbare feiten weerhouden. Voorbeelden van een dergelijke wijze van aansprakelijkstelling zijn te vinden in de Verenigde Staten van Amerika, waar het niet ongebruikelijk is om de ouders van kinderen die delicten plegen of zich in strijd met andere normen gedragen strafbaar te stellen. Als een kind een dergelijk feit begaat wordt dat in sommige staten en steden als een strafbare opvoedingsfout beschouwd. Een treffend voorbeeld van een dergelijke punitieve benadering vindt men in een verordening van de gemeente St. Claire Shores¹⁷ in de staat Michigan, waarin onder meer de volgende bepalingen zijn opgenomen:

Sec. 3. Parental duties

- a. *It is the continuous duty of the parent of any minor to exercise reasonable control to prevent the minor from committing any delinquent act. (...)*

Sec. 5. Parental violation and penalty

- a. *No parent or guardian of any minor under the age of eighteen (18) years shall fail to exercise reasonable parental control over such minor. An adjudication that said minor has violated a provision of this code which is a misdemeanor or a finding that said minor is responsible for a violation of this code which is deemed a civil infraction shall be prima facie evidence that said parent or guardian failed to exercise reasonable parental control.*

(...)

- c. *Upon the first conviction of a violation of this Ordinance, the parent shall be subject to a fine of not less than seventyfive (\$75.00) dollars, nor more than one hundred (\$100.00) dollars.*
- d. *Upon the second conviction of a violation of this Ordinance, the parent shall be subject to a fine of not less than one hundred (\$100.00) dollars, nor more than five hundred (\$500.00) dollars, and in addition, shall be sentenced to probation with the condition that the parent participate in, through completion, a court approved, community based treatment program (such as parenting skills, family services, employment and training, etc.) or, at the discretion of the court, be imprisoned for a period of up to thirty (30) days.*
- e. *Upon the third or subsequent violation and conviction, the parent shall be subject to a fine of not less than two hundred (\$200.00) dollars, nor more than five hundred (\$500.00) dollars, and at the discretion of the court, imprisoned for a period of up to ninety (90) days.*

Hoe zou - als men dat zou willen - een model als dat van St Clair Shores in Nederlandse strafrechtelijke termen kunnen worden vertaald? Allereerst zou het - om rechtsongelijkheid te voorkomen - niet aan te bevelen zijn om de ouderlijke ver-

antwoordelijkheid in gemeentelijke verordeningen vast te leggen. Elke gemeente zou dan zo zijn eigen opvoedingsvoorschriften kunnen geven. Een andere bedenking tegen zo'n aanpak is, dat strafrechtelijke normering van ouderlijke verantwoordelijkheid in veel gevallen neer zal komen op een inbreuk op het recht op een *family life* zoals gegarandeerd in artikel 8, eerste lid EVRM. Inbreuken op dat recht zijn onder de voorwaarden vermeld in het tweede lid van dat artikel wel toegestaan, maar de Nederlandse wetgever formuleert dergelijke inbreuken bij voorkeur in wetten in formele zin¹⁸ en niet in lagere wetgeving als gemeentelijke verordeningen. Daarom zou, als men al tot strafbaarstelling van schending van de ouderlijke zorgplicht zou willen overgaan, het Wetboek van Strafrecht in die zin moeten worden aangepast. Men staat dan voor een aantal keuzes. Er kan een delictsomschrijving worden ontworpen, waarin - net zoals in St Clair Shores - een aantal ouderlijke zorgplichten limitatief is beschreven. Men kan ook een nieuwe delictsomschrijving creëren, waarin staat, dat ouders strafbaar zijn zodra hun kind onherroepelijk is veroordeeld wegens enig misdrijf. De veroordeling van een kind wegens een misdrijf wordt dan aangemerkt als een strafwaardige opvoedingsfout. Het resultaat is dan een delictsomschrijving van deze aard:

De ouder of de voogd aan wiens schuld te wijten is dat een jeugdige als bedoeld in artikel 77a van het Wetboek van Strafrecht over wie hij op dat moment het gezag uitoefende onherroepelijk is veroordeeld wegens een misdrijf wordt gestraft met (...).

Een juridisch-dogmatisch bezwaar tegen het introduceren van een dergelijke kwalitatieve risicoaansprakelijkheid in het strafrecht is het gegeven dat een voorwaarde voor strafbaarheid de verwijtbaarheid van het feit aan de dader is. Strafrecht is nog steeds een individueel schuldstrafrecht, ook al ligt in sommige gevallen de schuldaansprakelijkheid dicht tegen de risicoaansprakelijkheid aan. Naast bezwaren vanuit de strafrechtsdogmatiek zijn er ook wel bedenkingen vanuit criminologische hoek te verwachten. Wat heeft het immers voor zin om een nieuwe strafbaarstelling te creëren zonder dat men enig idee heeft over de effecten ervan? Valt niet eerder te verwachten dat door medecriminalisering van de ouders in crimineel-politiek opzicht het paard achter de wagen wordt gespannen en dat Justitie het probleem van de jeugdcriminaliteit verergert in plaats van oplost. Zou het in ieder geval niet verstandig zijn om eerst eens te studeren op de effecten van de aanpak die in sommige staten en gemeenten van de Verenigde Staten in zwang is?

Redenen genoeg om niet meteen te pleiten voor een directe strafbaarstelling van ouders wier kinderen strafbare feiten plegen. Er bestaan trouwens nog andere strafrechtelijke modellen die de ouderlijke verantwoordelijkheid voor hun delinquente kinderen kunnen activeren. In Engeland wordt op dit moment geëxperimenteerd met zogenaamde *parenting orders*. Een sprong over het Kanaal.

Een dwangmodel - rechterlijke opvoedingsaanwijzingen.

Een andere manier de opvoedingsverantwoordelijkheid van ouders van delinquente kinderen te activeren is hen te binden aan rechterlijke opvoedingsbevelen of -aanwijzingen, zoals bijvoorbeeld in sommige staten van de Verenigde Staten en in Engeland mogelijk is. Daar kan de (kinder)rechter een *parenting order* uitvaardigen. Als ouders zo'n bevel niet nakomen maken zij zich schuldig aan een strafbaar feit en kunnen zij daarvoor worden veroordeeld tot een geldboete of soms zelfs tot een vrijheidsstraf.

In de Amerikaanse staat Indiana zijn de ouders wettelijk verplicht om strafzaken tegen hun kind bij te wonen. Laten zij zonder aanvaardbare reden verstek gaan, dan maken zij zich schuldig aan het - in Nederland onbekende - delict *contempt of court* (minachting van de rechtbank) en kunnen zij op grond daarvan worden gestraft.¹⁹ Als zij bij de behandeling van de zaak aanwezig zijn, dan kan de rechtbank hun voorhouden wat er van hen als ouders wordt verwacht. De wetgever van Indiana heeft benadrukt dat het gezin een belangrijke rol speelt met betrekking tot de oorzaken en de aanpak van delinquent gedrag van kinderen en wil dan ook dat het gezin een significante rol speelt bij het vaststellen van die oorzaken en bij de bejegening van hun kinderen. Daarom kan de rechter een aantal zaken van die ouders eisen, bijvoorbeeld dat zij zo goed mogelijk meewerken aan de tenuitvoerlegging van de opgelegde sancties en behandelplannen, dat zij deelnemen aan ouderschapstrainingen, dat zij taken ten algemene nutte verrichten en zelfs kan van hen worden gevergd dat zij de kosten van de opvang van hun kinderen terugbetalen.

Eventueel op te leggen ouderschapstrainingen moeten aan een aantal wettelijke minimumeisen voldoen.²⁰ De ouders moeten worden onderwezen in de fysieke, geestelijke, sociale en emotionele ontwikkeling van het kind. De ouders moet worden geleerd hoe zij hun kind kunnen leren om verantwoordelijk te zijn voor zijn daden. Het programma moet informatie bevatten over drugsmisbruik. Het moet gaan over de gezinsstructuur, de rol en het laten draaien van een gezin. De intermenselijke verhoudingen binnen het gezin moeten in al hun aspecten aan de orde komen. Als de kinderrechter bepaalt dat ouders moeten deelnemen aan een behandel- of reclasseringsprogramma dat ten behoeve van het kind is opgesteld, kunnen zij worden verplicht om daarbij professionele hulp te aanvaarden. De rechtbank kan zelfs bevelen dat zij deelnemen aan programma's die door of middels het gevangeniswezen worden uitgevoerd.²¹

De Britse *Crime and Disorder Act* van 1998, een wetgevingsprodukt van Labourminister Straw,²² introduceert de zogenaamde *parenting orders* in het Engelse jeugdstrafrecht. Een 'opvoedingsaanwijzing' kan uit twee elementen bestaan. Het eer-

ste houdt in dat de ouders op basis van aanwijzingen van een justitieambtenaar gedurende maximaal 3 maanden (maar niet meer dan een keer per week) bijeenkomsten moeten bijwonen waar zij worden geadviseerd over de opvoeding van hun kinderen. Een tweede onderdeel van een opvoedingsaanwijzing kan erin bestaan dat de ouders (gedurende maximaal een jaar) controle moeten uitoefenen op het gedrag van hun kind. Dat kan onder andere betekenen dat zij toezicht moeten houden op het dagelijkse schoolbezoek van hun kind, maar bijvoorbeeld ook op het tijdstip waarop het kind 's avonds thuis moet zijn. Of de opvoedingsaanwijzingen worden nagekomen wordt gecontroleerd door een daartoe aangewezen sociaal werker of een speciaal daartoe door het plaatselijke bestuur ingesteld jeugdcriminaliteitsteam (*youth offending team*). Ouders kunnen tegen opvoedingsaanwijzingen in beroep gaan. Als een opvoedingsaanwijzing niet wordt nagekomen is dat een strafbaar feit, waarvoor de desbetreffende ouder tot een geldboete van maximaal € 1000 kan worden veroordeeld.

Het lijkt juridisch-technisch mogelijk om in het Nederlandse jeugdstraf(proces)recht een equivalent van de *parenting order* of opvoedingsaanwijzing te introduceren. De kinderrechter kan bevoegd worden gemaakt om een vonnis te completeren met een aanwijzing aan de ouders om - eventueel samen met de jeugdige - een ouderschaps cursus te volgen of een actieve bijdrage te leveren aan de tenuitvoerlegging van de opgelegde (alternatieve) sanctie(s). Het probleem is echter hoe het strafrecht moet reageren als de ouders opvoedingsaanwijzingen naast zich neerleggen. Neemt men zijn toevlucht tot strafbaarstelling van het negeren van opvoedingsaanwijzingen dan worden de ouders alsnog (secundair) gecriminaliseerd en is het maar de vraag wie er iets met een dergelijke afdoeningwijze opschiet. Men riskeert vooral een toename van het aantal strafzaken. Daarom lijkt het zinvol om te bezien of er naast de punitieve en dwangmatige aanpak een derde ander, meer bij de pedagogische inslag van het jeugdstrafrecht passend model te ontwikkelen is, waarbij ouders, kinderen en maatschappij het meeste baat kunnen hebben.

Naar een coöperatief model - beloning van opvoedingsinspanningen

Bij het hierboven aangeduide punitieve model en ook bij het daar beschreven dwangmodel waarin de *parenting order* de boventoon voert, is uiteindelijk de strafdreiging het instrument waarmee men de ouders op het rechte spoor probeert te houden. Gezien de te verwachten beperkte resultaten van strafdreiging als het gaat om gedragsbeïnvloeding lijkt het de moeite waard om te onderzoeken of hetzelfde of een beter resultaat misschien bereikt kan worden door gewenst opvoedingsgedrag te belonen. Daarbij is de beoogde rehabilitatie van de jeugdige dader het aangrijpingspunt.

✎ Als een opvoedingsaanwijzing niet wordt nagekomen is dat een strafbaar feit, waarvoor de desbetreffende ouder tot een geldboete van maximaal € 1000 kan worden veroordeeld.

De betrokkenheid van ouders bij de afdoening van jeugdstrafzaken kan worden vergroot door hen een substantiële positie te bezorgen in het strafprocesrecht voor jeugdigen, een positie die in het bovenstaande als marginaal is omschreven.²³ Een essentiële voorwaarde om als Officier van Justitie en als kinderrechter op een zinvolle wijze met de ouders van een jeugdige dader in gesprek te komen is dat die ouders als serieuze procespartij worden aangemerkt en in alle stadia van de procedure als belanghebbende worden gehoord. Het is van het grootste belang dat ouders al in een zo vroeg mogelijk stadium van het onderzoek wordt verteld wat hun kind wordt verweten. Wat er uiteindelijk op de dagvaarding komt te staan mag voor hen geen verrassing zijn. Daartoe dient artikel 504 Sv te worden uitgebreid met de bepaling dat de ouders bevoegd zijn kennis te nemen van processtukken en daar desgewenst afschriften van kunnen krijgen. Dat betekent dat artikel 51 Sv op hen van overeenkomstige toepassing zou moeten worden verklaard.

Ook op een andere wijze zou de positie van de ouders in het jeugdstrafproces kunnen worden verstevigd, namelijk door de ambtshalve toevoeging van een raadsman als bedoeld in artikel 489 Sv uit te strekken tot de ouders van de jeugdige verdachte. Mocht blijken dat de standpunten over opvoedingskwesaties van de jeugdige en die van zijn ouders botsen, dan dienen de ouders desgewenst een eigen advocaat toegewezen te krijgen. Professionele rechtsbijstand aan ouders lijkt onontbeerlijk wanneer het mogelijk zou worden dat de kinderrechter afspraken met de ouders maakt over hun rol bij de tenuitvoerlegging van de op te leggen jeugdsanctie.

✎ De positie van de ouders ter zitting dient te worden aangepast. De huidige praktijk, die erop neer komt dat de ouders nadat iedereen is gehoord ook nog hun zegje mogen doen, bevredigt niet.

In de gevallen waarin de Officier van Justitie de bewaring of gevangenneming van de jeugdige vordert dienen de ouders wettelijk bevoegd te worden om de behandeling van die vordering bij de rechter-commissaris of de raadkamer van de rechtbank bij te wonen en daar ook het woord te mogen voeren. Verder zou het aanbeveling verdienen dat de Officier van Justitie niet alleen bij de Raad voor de Kinderbescherming inlichtingen over de persoon van de verdachte moet inwinnen als hij van plan is de jeugdige voor de rechtbank te vervolgen, maar dat hij ook de ouders moet uitnodigen voor een gesprek over dat voornemen. Artikel 494 Sv zou in die zin aangepast dienen te worden.

Komt het tot een terechtzitting, dan dient ook de positie van de ouders ter zitting te worden aangepast. De huidige praktijk, die erop neer komt dat de ouders nadat hun kind, eventuele medeverdachten, getuigen en deskundigen zijn gehoord ook nog hun zegje mogen doen bevredigt niet. De ouders (zónder raadsman, zónder tolk) zijn vaak, ook al doet de kinderrechter nog zo zijn best om hen op hun gemak te stellen, geïntimideerd en zitten om woorden verlegen en kunnen meestal weinig substantieels aan het al gezegde toevoegen.

Het jeugdstrafproces zou de ruimte moeten gaan bieden om de mogelijke rol van de ouders bij de strafuitvoering in volle omvang aan de orde te laten komen.

Alleen op die manier kunnen ter zitting duidelijke afspraken worden gemaakt over de verwerkelijking van hun opvoedingsverantwoordelijkheid jegens hun terechtstaande kind.

De jeugdstrafzitting zou idealiter in twee delen moeten worden gesplitst en wel in een eerste fase waarin juridisch wordt vastgesteld of het ten laste gelegde bewezen is, het bewezen verklaarde een strafbaar feit oplevert en of de verdachte strafbaar is. Als dat allemaal zo blijkt te zijn, dan volgt een tweede fase, waarin op basis van de eis van de Officier van Justitie een soort rondetafelgesprek plaatsvindt over de vraag welke sanctie de dader moet worden opgelegd. Daarbij dient expliciet aan de orde te komen welke rol de ouders bij de tenuitvoerlegging van die sanctie en in het kader van de voorkoming van verder delinquent gedrag van hun kind kunnen en willen spelen. De bepalingen betreffende de jeugdstraffen en jeugdmaatregelen moeten de kinderrechter dan wel de nodige ruimte bieden om ter zitting afspraken daarover te kunnen maken.

Om ouders op een zinvolle wijze te kunnen betrekken bij de uitvoering van straffen en maatregelen zou er een bijzondere voorwaarde kunnen worden gecreëerd, die inhoudt dat een bepaald deel van de op te leggen straf of maatregel niet ten uitvoer wordt gelegd als de ouders een in het vonnis te omschrijven rol vervullen bij de tenuitvoerlegging van de sanctie. Waaruit die rol kan bestaan dient te worden omschreven in een ministeriële regeling. Te denken valt aan het (al of niet samen met het kind) volgen van ouderschaps cursussen, maar ook aan een ondersteunende rol bij de tenuitvoerlegging van taakstraffen. Het moet ook mogelijk worden dat de ouders op de een of andere manier worden betrokken bij de tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende sancties, zeker in de laatste fase ervan. Artikel 77x Sr, handelende over de voorwaardelijke veroordeling, zou in die zin kunnen worden uitgebreid. De beloning voor een voldoende participatie in de tenuitvoerleggingfase is dat het voorwaardelijk gedeelte van de sanctie niet ten uitvoer wordt gelegd. Een probleem is dat thans alleen de straffen van jeugd detentie en geldboete en de maatregel van plaatsing in een inrichting voor jeugdigen geheel of gedeeltelijk voorwaardelijk kunnen worden opgelegd. Om ouderparticipatie bij alle jeugdsanctie mogelijk te maken in het kader van een bijzondere voorwaarde, dient de werking van artikel 77x te worden uitgebreid tot alle jeugdsanctie, die worden genoemd in artikel 77h Sr. Dat betekent dat ook de alternatieve sancties geheel of gedeeltelijk voorwaardelijk moeten kunnen worden opgelegd.

Als ouders zich bereid verklaren om in het kader van de hier voorgestelde bijzondere voorwaarden bepaalde opvoedingsinspanningen te verrichten, krijgen zij daarbij begeleiding van de jeugdreclassering of een daarmee vergelijkbare organisatie. Het moet mogelijk worden om - met toestemming van het Openbaar

✎ **Bij de rol van de ouders valt te denken aan het (al of niet samen met het kind) volgen van ouderschaps cursussen, maar ook aan een ondersteunende rol bij de tenuitvoerlegging van taakstraffen.**

Ministerie - de inhoud van de bijzondere voorwaarde tussentijds te wijzigen. Blijken de ouders niet bereid of in staat hun beloften waar te maken, dan wordt dit door de begeleidende instantie aan het Openbaar Ministerie bericht. De officier kan vervolgens besluiten een vordering tot tenuitvoerlegging van het voorwaardelijke gedeelte van de sanctie in te stellen, waarop de (kinder)rechter -gehoord door de ouders - kan beslissen het voorwaardelijk deel van de sanctie ten uitvoer te laten leggen. Het is bij deze aanpak uitdrukkelijk niet de bedoeling dat het niet of niet voldoende meewerken van de ouders wordt bestraft. Voldoende medewerking wordt beloond door een zo licht mogelijke afdoening van de strafzaak, waarvan zowel het kind als de ouder profiteren. Zo zou een goede medewerking kunnen resulteren in vroegtijdige voorwaardelijke invrijheidstelling wanneer jeugddetentie wordt toegepast of ook in een eerdere beëindiging van de PJJ-maatregel.²⁴ Daarbij is het voorstelbaar dat de ouders een actieve rol spelen in het detentie- of behandelplan en bijvoorbeeld enige tijd met hun kind 'meelopen' in de straf- of behandelinrichting.

Een beloning van materiële aard, bijvoorbeeld bestaande uit een financiële vergoeding voor deelname aan oudertrainingen, hulp bij (her)huisvesting of vrijstelling van schoolgeld als er niet of minder wordt gespijeld lijkt niet aangewezen. Er wordt dan - zo kan men het College van Advies voor de Justitiële Kinderbescherming (CAJK) nazeggen - een premie gezet op slecht ouderschap²⁵ en lokt schijncoöperatie van ouders uit.

Onvoldoende medewerking van de ouders kan er in resulteren dat het kind alsnog de sanctie krijgt die de kinderrechtster in beginsel passend voor hem vond.

✂ Voldoende medewerking wordt beloond door een zo licht mogelijke afdoening van de strafzaak, waarvan zowel het kind als de ouder profiteren.

Voordeel van de hier voorgestelde benadering is dat ouders dienen in te stemmen met participatie in de afdoening van de strafzaak tegen hun kind. Op die manier wordt voorkomen dat Justitie het recht op een ongestoord familie- en gezinsleven, zoals dat in artikel 8 van het Europees Mensenrechtenverdrag wordt gegarandeerd, schendt. Op dat laatste is veel eerder kans als men geen coöperatief, maar een punitief of dwangmodel zou toepassen.

De ouderrol moet hoger op de politieke agenda

Nu het besef lijkt door te dringen dat de oorzaken van een aantal vormen van jeugdcriminaliteit mede in het gezin van herkomst moeten worden gezocht is er aanleiding te bezien hoe de ouders van delinquente jongeren door toepassing van het jeugdstrafrecht op hun opvoedingsverantwoordelijkheden kunnen worden gewezen. Een eerste verkenning laat zien dat die ouders globaal volgens drie justitiële modellen kunnen worden benaderd. Hierboven is in de eerste plaats gewezen op een punitief model, waarin ouders direct strafrechtelijke aansprakelijk zijn voor delicten die hun kinderen plegen. In dat punitieve model worden

ouders *qualitate qua* gecriminaliseerd zodra hun kinderen een strafrechtelijke veroordeling oplopen. In dit model wordt vertrouwd op een preventieve werking van de strafbedreiging jegens de ouders. Een tweede hierboven beschreven model is het dwangmodel, waarin door de rechter gegeven opvoedingsaanwijzingen (*parenting orders*) een cruciale rol vervullen. Ook bij dit model wordt vertrouwd op de preventieve werking van de straffen die ouders riskeren als zij de opvoedingsaanwijzingen in de wind slaan.

Het derde hierboven geschetste model is een coöperatief model, waarbij ouders in het kader van aan de jeugdsanctie te verbinden voorwaarden afspraken maken met Justitie over de invulling van hun rol bij de tenuitvoerlegging van de (gedeeltelijk voorwaardelijke) sanctie die hun kind wordt opgelegd. De werkzaamheid van dit coöperatieve model wordt niet nagestreefd door het straffen van de betrokken ouders als zij de afspraken niet nakomen, maar door beloning van geleverde inspanningen door het voorwaardelijk deel van de opgelegde sanctie niet ten uitvoer te leggen of het intramurale deel van de sanctie zo kort mogelijk te houden door toepassing van voorwaardelijke invrijheidstelling of vroegere beëindiging van de PIJ-maatregel.

Er zal, voordat er überhaupt aan wetwijziging kan worden gedacht, eerst verder moeten worden gediscussieerd over de inhoud en vorm van de aansprakelijkheid van ouders voor delicten die hun kinderen plegen. Het lijkt uitermate zinvol om in de Verenigde Staten en Engeland de ervaringen met de daar gehanteerde modellen te verzamelen. Intussen zou het mooi zijn als de minister van Justitie de kwestie van de ouderlijke rol in het jeugdstrafrecht wat hoger op de agenda zette en de ouders deel van de oplossing worden in plaats van deel van het probleem blijven.

Mr. Gerard de Jonge doceert - onder meer - jeugdstraf(proces)recht aan de Universiteit Maastricht en stond als advocaat vele jeugdige verdachten (en hun ouders) bij. Dit artikel is een bekorte versie van de onderzoeksnotitie De rol van de ouders in het Nederlandse jeugdstrafrecht (niet gepubliceerd).

Noten

- 1 J. Junger-Tas, *Jeugd en Gezin - Preventie vanuit een justitieel perspectief*, Den Haag 1996 en *Jeugd en Gezin II - Naar een effectief preventiebeleid*, Den Haag 1997. Een bewerking van de eerstgenoemde nota verscheen onder de titel *Gezinsbeleid vanuit een justitieel perspectief in de reeks Justitiële Verkenningen*, 1996 nr. 6, blz. 17-37.
- 2 *Jeugd en Gezin I*, blz. 25.
- 3 *Jeugd en Gezin II*, blz. 63-64.

- 4 F.J. Pakes en A.G. Donker, Preventieplannen justitie zijn naïef, in *NRC-Handelsblad* van 18 september 1997. Volgens die krant waren de auteurs verbonden aan het Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving in Leiden.
- 5 Hulpverlening urgenter dan opvoeden ouders, in *de Volkskrant* van 13 oktober 1997.
- 6 R.C. Vos, Het gezin als bron van alle kwaad? *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs, jaargang 13, nummer 3, juni 1997, blz. 152-164.*
- 7 H.E.M. Baartman, Over legitimering en noodzaak van primaire preventie, *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs, jaargang 13, nr. 5, blz. 303-304.*
- 8 Art. 19: - 1. De Staten die partij zijn, nemen alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen op sociaal en opvoedkundig gebied om het kind te beschermen tegen alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, lichamelijke of geestelijke verwaarlozing of nalatige behandeling (curs. GdJ), mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik, terwijl het kind onder de hoede is van de ouder(s) (curs. GdJ) , wettige voogd(en) of iemand anders die de zorg voor het kind heeft. 2. Deze maatregelen ter bescherming dienen, indien van toepassing, doeltreffende procedures te omvatten voor de invoering van sociale programma's om te voorzien in de nodige ondersteuning van het kind en van degenen die de zorg voor het kind hebben (...).
- 9 Besluit van 8 april 1994, houdende regels met betrekking tot een nieuwe Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke marechaussee en de buitengewone opsporingsambtenaar en de maatregelen waaraan rechte[n] van hun vrijheid beroofde personen kunnen worden onderworpen, Stb. 1994, 275.
- 10 Krachtens artikel 496a (oud) Sv moest hij de ouders of voogd oproepen.
- 11 M.J.C. Koens en G. de Jonge, *Het nieuwe strafrecht en strafprocesrecht voor jeugdigen*, Arnhem, 1995, blz. 124-125.
- 12 J.A.C. Bartels, *Jeugdstrafrecht - Het nieuwe jeugdstrafrecht*, Zwolle 1995, bl. 114: 'Onder ouders verstaan we hier (...): ouders die het gezag uitoefenen over de minderjarige verdachte (art. 131 Sv) . De ouder niet-voogd na echtscheiding wordt dus niet opgeroepen. Dikwijls heeft de jeugdige wel contact met de 'andere ouder' en indien deze is meegekomen naar de zitting, wordt deze doorgaans ook toegang tot de besloten zitting gegeven.'
- 13 J.E. Doek en P. Vlaardingerbroek, *Jeugdrecht en jeugdhulpverleningsrecht, derde herziene druk*, 's-Gravenhage 1998, bl. 396: 'Wij hopen dat het jeugd-sanctierecht ook in de (nabije) toekomst zal worden toegepast op een wijze die niet alleen de vergeldende functie van het strafrecht tot zijn

- recht laat komen, maar die bovenal de pedagogische en (her)opvoedende doeleinden van dit bijzondere strafrecht zal trachten te verwezenlijken.'
- 14 Aanwijzing stop-reactie, circulaire nr. 1999A003 van het *College van procureurs-generaal*, vastgesteld op 16-02-1999 en in werking getreden op 01-04-1999, Stcrt. 31-03-1999, nr. 63.
 - 15 Richtlijn van de Procureurs-generaal met betrekking tot de Halt-afdoening van 10 mei 1995, Stcrt. 16 augustus 1995, nr. 157, in werking getreden op 1 september 1995.
 - 16 *Parental Responsibility Ordinance City of St. Clair Shores, Michigan* - Ord. eff. July 26, 1994
 - 17 In de Memorie van Toelichting bij de Penitentiaire Beginselenwet merkte de minister van Justitie daar het volgende over op: 'Volgens de huidige opvattingen dienen inbreuken op grondrechten zoveel mogelijk een grondslag te vinden in een formele wet.' *Tweede Kamer, 1994-1995*, 24 263, nr. 3, blz. 3.
 - 18 Indiana Code 19-2-113 - *Parental accountability*. Internetbron: www.state.in.us/legislative
 - 19 Indiana Code 19-2-304 - *Parental responsibility training programs - criteria*.
 - 20 Indiana Code 31-37-19 (*Dispositional Decrees*) - 24.
 - 21 De bepalingen betreffende jeugdigen en hun ouders vloeien voort uit zijn nota 'No more excuses - a new approach to tackling youth crime in England and Wales', *Home Office*, November 1997
 - 22 Het coöperatieve model wordt op deze plaats alleen uitgewerkt voor jeugdstrafzaken waarin de jeugdige voor de rechtbank wordt vervolgd. Het model kan (en dient) ook uitgewerkt worden voor de andere afdoeningmodaliteiten
 - 23 Daarbij is het voorstelbaar dat de ouders een actieve rol spelen in het detentie- of behandelplan.
 - 24 College van Advies voor de Justitiële Kinderbescherming, *brief aan de staatssecretaris van Justitie* van 11 november 1997, kenmerk 663415/97, inhoudende een advies over het rapport 'Jeugd en Gezin II' (supra).